

Kojim putem?

Prepoznavanje neformalnog obrazovanja/učenja u omladinskom sektoru u Srbiji

Imajući u vidu da se trenutno radi na izradi akcionog plana za primenu Nacionalne strategije za mlade, u okviru koje se „neformalno obrazovanje“ pominje kao jedan od ključnih koncepata, hteo bih da ukažem na nekoliko važnih tačaka koje bi trebalo uzeti u obzir prilikom razmišljanja o budućem „statusu“ neformalnog obrazovanja u Srbiji. Drugim rečima, u tekstu koji je pred Vama, ukazaću na moguće izazove i izbore kada se razmišljanja o – *mehanizmima za bolje prepoznavanje (i priznavanje) neformalnog obrazovanja/učenja* u omladinskom sektoru. Takođe, navešću i nekoliko dobrih primera iz prakse drugih evropskih zemalja i ukazati gde se u ovom trenutku kreće razmišljanje o ovoj temi na evropskom nivou.

Neformalno obrazovanje?

Na početku važno je da se razumemo o čemu uopšte govorimo kada kažemo „neformalno obrazovanje“. Ne postoji jedna definicija neformalnog obrazovanja i sve definicije veoma su određene kontekstom i prioritetima organizacije/institucije (uporedite samo način na koji o neformalnom obrazovanju govore predstavnici Nacionalne službe za zapošljavanje, udruženja koje se bavi edukacijom za ljudska prava ili izviđački odred iz Vašeg mesta). Neke organizacije koje se *de facto* bave neformalnom obrazovanjem čak neće ni iskoristiti ovaj termin da opišu ono čime se bave (uzmite za primer Agencije koje se bave treninzima za korporativni sektor).

U omladinskom sektoru, takođe, ne postoji jedna definicija neformalnog obrazovanja, kako u Evropi, tako i kod nas. Ipak, poslednjih godina sve je veći konsenzus da kada govorimo o neformalnom obrazovanju u omladinskom sektoru, govorimo o *planiranim i organizovanim obrazovnim programima za mlade, van sistema formalnog obrazovanja, koji podrazumevaju dobrovoljno učešće mladih, metodološki podrazumevaju negovanje principa usmerenosti na onoga koji uči (learner-centred), izvedeni su od strane kompetentnih edukatora i bazirani na određenim demokratskim vrednostima*. Veliki broj definicija uključuje i pojmove kao što su *iskustveno učenje, holistički pristup učenju, participativne metode, osnaživanje mladih itd.*

Najšire gledajući, neformalno obrazovanje u omladinskom sektoru podržava:

- a. razvoj ličnih potencijala mladih
- b. aktivno građanstvo i učešće svih mladih u društvu, u najširem smislu
- c. bolju zapošljivost mladih¹

Terminološki, nekada se pravi razlika između neformalnog obrazovanja i neformalnog učenja. U nekim zemljama ova razlika je nastala usled politizacije ovog pitanja, kada je termin neformalno učenje prihvatljiviji. Evropski omladinski forum neformalno obrazovanje vidi kao sistem, a neformalno učenje kao proces.

Bolje prepoznavanje neformalnog obrazovanja u Evropi

U poslednjih desetak godina, a naročito od 2000. do danas, sve su jači glasovi koji zagovaraju „bolje prepoznavanje neformalnog obrazovanja“. Ovi glasovi dolaze kako iz sektora „stručnog obrazovanja i usavršavanja“, ali i iz - omladinskog sektora. Od

¹ Ovaj treći aspekt, relativno je novija tekovina u omladinskom sektoru u Evropi.

početka 2000. kada je u Evropskoj uniji **celoživotno učenje** postalo vodeći pojam i put za ostvarenje ambicioznog strateškog cilja o „ uspostavljanju Evrope znanja do 2010.“, usvojen je čitav niz značajnih dokumenata i strategija, i održano više radnih grupa, seminara i konferencija na ovu temu.

U tom procesu učestvovali su kako Evropska unija, tako i Savet Evrope, ali i Partnerstvo ove dve institucije u omladinskom sektoru (za pregled značajnih evropskih politika i događaja pogledajte dodatak 1).

U ovom procesu, mogli bismo reći, postoji nekoliko ključnih tendencija i ključnih reči:

- pored reči celoživotno, koristi se i termin „**life-wide learning**“, koji ukazuje na značaj vrednovanja učenja koje se dešava i u drugim životnim kontekstima, ne samo u okviru školskog sistema. U ovom smislu neformalno obrazovanje, ali i *informalno učenje*² (spontano i unapred ne planirano) vide se kao vredni izvori učenja u savremenom svetu i zaslužuju bolje prepoznavanje
- u samom razmišljanju o obrazovanju, pa i neformalnom obrazovanju, sve je veći naglasak na **ishodima učenja**. Sve manje je važno gde ste nešto naučili, a sve više - šta ste naučili. Ipak, i dalje ostaje važno pitanje – kako, pitanje procesa učenja.
- Od 2000. godine do sada učinjen je takođe i promena u diskursu: **od „bazičnih veština“ do „ključnih kompetencija“**, koje obuhvataju ne samo znanja, već i veštine i lične kapacitete (stavove, nastrojenja). U Decembru 2006. posle višegodišnjeg procesa Evropski parlament u usvaja Ovir ključnih kompetencija za celoživotno učenje kako u formalnom, tako i u neformalno-obrazovnom sektoru (pogledajte Dodatak 2)
- Uspostavljanje saradnje i **bolje komunikacije među sektorima** – omladina, obrazovanje (i stručno obrazovanje), zapošljavanje itd.
- U omladinskom sektoru razvijeno je više mehanizama/instrumenata za bolje prepoznavanje neformalnog obrazovanje/učenja zasnovanih na **prepoznavanju kompetencija stečenih u omladinskim aktivnostima**. Na evropskom nivou: Youthpass – instrument za prepoznavanje u okviru „Youth in Action“ programa, Evropski portfolio za omladinske radnike/lidere. Na nacionalnom nivou, sjajne primere dobre prakse nalazimo u: Luksemburgu, Švedskoj, Švajcarskoj, Holandiji, Velikoj Britaniji. Nešto drugačiji pristupi dolaze iz Slovenije i Finske.
- U ovom trenutku radi se na reviziji **Europass-a**, koji će pored postojećih elementa, u budućnosti imati i 6. element – Europass non-formal learning koji će biti zasnovan na principu **samoprocene kompetencija** stečenih u neformalnom obrazovanju.

Šta se dešava u Srbiji?

Iskustvo koje je Grupa „Hajde da...“ imala u okviru projekta koji se bavio prepoznavanjem neformalnog obrazovanje kod nas³, pokazalo je da:

- postoji odličan potencijal za dalji razvoj neformalnog obrazovanja u Srbiji. Postoji veliki broj aktivnih organizacija i kvalitetnih programa, kako u omladinskom sektoru, tako i u drugim sektorima

² Pored formalnog i neformalnog učenja, kao važan deo celoživotnog obrazovanja, vidi se i informalno učenje koje se dešava spontano tokom procesa socijalizacije i u kontaktu sa drugim ljudima, medijima, Internetom itd. Informalno učenje veoma je prisutno u okviru omladinskog rada i omladinskih aktivnosti. Često se najznačajnije stvari nauče upravo na ovaj (prirodan) način.

³ Za više informacija, pogledajte www.hajdeda.org.yu/nfo

- postoji potreba za boljom konsolidacijom – pojmovnim uobličavanjem i boljim razumevanjem šta neformalno obrazovanje jeste, a šta nije, koji su kriterijumi da bismo neku aktivnost nazvali neformalno-obrazovnom
- postoji potreba za boljim prepoznavanjem vrednosti neformalnog obrazovanja u društvu, i boljim razumevanjem onoga što se dešava u omladinskom sektoru od strane drugih sektora (zapošljavanje, obrazovanje itd.)
- postoji potreba za boljim prepoznavanjem i većom vidljivošću ishoda učenja u programima neformalnog obrazovanja, čime bi se moglo doprineti ne samo povećanju samopouzdanja mladih, već i njihovoj boljoj zapošljivosti
- postoji i potreba za osiguranjem kvaliteta u neformalnom obrazovanju, kako u omladinsko, tako i u drugim sektorima.

U drugim sektorima, postoji velika zainteresovanost za razvoj neformalnog obrazovanja. Ovo je posebno izraženo u sektoru zapošljavanja kroz aktivnosti Nacionalne službe za zapošljavanje, a u sektoru obrazovanja već neko vreme radi se na izradi sistema akreditacije i sertifikacije programa stručnog obrazovanja i usavršavanja. Slični mehanizmi već su uspostavljeni u oblasti stručnog usavršavanja nastavnika, kao u oblasti edukacije zaposlenih u sektoru socijalne zaštite.

Zahvaljujući osnovanju Ministarstva omladine i sporta i radu na izradi Nacionalne strategije za mlade, tema neformalnog obrazovanja u omladinskom sektoru postala je ponovo aktualizovana. Pitanje koje se, prema mom mišljenju, nameće u ovom trenutku je – kojim putem? Izgleda da nema dileme da treba raditi na većoj afirmaciji i boljem prepoznavanju neformalnog obrazovanja u omladinskom sektoru, samo je pitanje – na koji način/e? Kako naći najadekvatniji modus odnosa između omladinskog sektora i drugih sektora – pre svega, sektora obrazovanja i zapošljavanja, po ovom pitanju? *I kako izgraditi mehanizme za prepoznavanje neformalnog obrazovanja koji bi sa jedne strane bili u skladu sa „prirodom omladinskog sektora i neformalno-obrazovnih aktivnosti u njemu, a sa druge, imali neku praktičnu dobrobit za mlade ljude koji učestvuju u ovim aktivnostima?*

Imajući u vidu aktuelne diskusije o mogućem uvođenju sistema akreditacije i sertifikacije u omladinskom sektoru, osvrćući se na neke od mogućih izazova i poteškoća u vezi sa tim pristupom, a na kraju ću ponuditi i predloge u kom pravcu bi prepoznavanje neformalnog obrazovanja u omladinskom sektoru u Srbiji moglo da krene.

Akreditacija i sertifikacija u omladinskom sektoru?

Imajući dobro iskustvo sa sličnim sistemom u oblasti stručnog obrazovanja nastavnika i zaposlenih u institucijama socijalne zaštite, postavilo se pitanje da li bi sličan sistem akreditacije i sertifikacije mogao biti uveden i u omladinski sektor?

Razmišljajući o toj ideji, važno je za početak napraviti razliku između *dve vrste prepoznavanja*:

- **društvenog prepoznavanje** – koji podrazumeva bolje društveno vrednovanje određene aktivnosti, veću vidljivost rezultata i veću afirmaciju, što u konačnom vidu podrazumeva i veće razumevanje od strane drugih sektora, kao i veću spremnost na investiranje u datu aktivnost/sektor
- **formalno prepoznavanje** – podrazumeva primenu određenih formalnih mehanizama od strane nadležnih institucija, koje u skladu sa definisanim standardima izdaju određenu potvrdu (ili odobrenje) o kvalitetu i vrednosti određenog „objekta“ prepoznavanja

Ipak, iskustvo više evropskih zemalja (npr. Velika Britanija) pokazuje da, kad je reč o neformalnom obrazovanju u omladinskom sektoru, bolje formalno prepoznavanje ne vodi nužno boljem društvenom prepoznavanju!

Dakle, pitanje je malo složenije i nije samo pitanje da li nam treba sistem akreditacije i sertifikacije u omladinskom sektoru, već se moramo zapitati: akreditacija ČEGA, akreditacija KAKO i akreditacija ZAŠTO?

Ukoliko pričamo o **akreditaciji neformalno-obrazovnih programa** u omladinskom sektoru, zanimljivo je uporediti logiku sektora stručnog obrazovanja i usavršavanja sa logikom i prirodom omladinskog sektora:

U stručnom obrazovanju	U omladinskom sektoru
Akreditacija programa stručnog obrazovanja podrazumeva akreditaciju radi sticanja određene prepoznate – <i>kvalifikacije</i> .	Neformalno obrazovni programi u omladinskom sektoru nisu usmereni na sticanje određene kvalifikacije i stručno osposobljavanje. Omladinski programi usmereni su na sticanje <i>kompetencija</i> mladih. U slučaju da neke omladinske organizacije žele da se uključe u stručno obrazovanje to im treba omogućiti kroz sistem akreditacije programa stručnog obrazovanja.
Akreditacija programa podrazumeva akreditaciju <i>inputa</i> , koji u praksi nije apsolutna garancija kvaliteta procesa i ishoda.	U omladinskom sektoru veoma je važan proces, ali pre svega <i>ishod</i> procesa učenja.
Akreditacija programa podrazumeva da će svaki put isti program biti realizovan na isti način, što u izvesnoj meri podrazumeva odsustvo fleksibilnosti u radu.	Veliki broj aktivnosti u omladinskom sektoru održava se <i>samo jednom u istom obliku</i> . Istovremeno, fleksibilnost u realizaciji programa u skladu sa potrebama učesnika se vidi kao aspekt kvaliteta, a ne kao „slabost“.
Akreditacija se odnosi na programe obuka i treninga.	U omladinskom sektoru, <i>nisu sve neformalne obrazovne aktivnosti – obuke i treninzi</i> . Postoji mnogo širi spektar aktivnosti.
Akreditacija programa uzima u obzira samo neformalno učenje.	U omladinskom sektoru pored neformalnog učenja, postoji i veliki deo <i>informalnog učenja</i> i sticanja kompetencija, koje moramo uzeti u obzir kao ishode učenja.
Akreditacija se odnosi i na programe stručnog osposobljavanja i profesionalnog usavršavanja.	Moguće je akreditovati programe za stručno obrazovanje omladinskih radnika (volontera), kao i omladinskih trenera. Akreditaciju ova dva tipa programa može biti obavljena unutar sistema stručnog obrazovanja, ali treba istovremeno raditi i na prepoznavanju ovih novih zanimanja kroz Nacionalno okvir kvalifikacija.

Ukoliko pričamo o **akreditaciji omladinskih radnika/trenera**, kao meri osiguranja kvaliteta rada u neformalnom obrazovanju, važno je napraviti razliku između volontera i profesionalaca i napraviti adekvatne „minimalne standarde“. Što se profesionalaca tiče, već postoje studije za omladinsko rad u zajednici, inicirane od Forum Syd-a, a sada na BK univerzitetu u Novom Sadu. Možda bi trebalo raditi na popularizaciji tih studija i njihovom prebacivanju na neko od državnih fakulteta, kako bi bile dostupnije većem broju mladih.

Kada je reč o volonterima – omladinskim radnicima i/ili trenerima, moguće je kreirati standardizovane stručne obuke koje bi prepoznalo Ministarstvo omladine, a akreditovao sektor Stručnog obrazovanja, a sama zanimanja našla svoja mesta u Nacionalnom okviru kvalifikacija. Uspešno završavanje ovih obuka mogao bi biti jedan od standarda koji bi trebalo zadovoljiti kako bi se stekli uslovi za kvalitetno bavljenje omladinskim radom/treningom u Srbiji. Zanimljiv primer ovog modela imamo u Portugaliji.

Konačno, ukoliko razmišljamo o **akreditaciji organizacija**, treba imati u vidu da ni jedna kolektivna forma akreditacije ne garantuje isti nivo kvaliteta u izvođenju pojedinca.

Onda, kojim putem?

Dakle, kojim bi strateškim putem mogao da krene omladinski sektor predvođen Ministarstvom omladine, u pravcu boljeg prepoznavanja neformalnog obrazovanja u Srbiji? Čini se da je moguć strateški pravac formulisati kroz 4 usmerenja i 10 mogućih koraka koji slede:

- Omladinski sektor, kao relativno mlad sektor u Srbiji, trebalo bi da radi na izgradnji sopstvenog "identiteta" i pozicioniranju u odnosu na druge "jače" sektore.
- Važno je unaprediti saradnju sa drugim sektorima, kroz kros-sektoralne mere Strategije, vodeći pritom računa o očuvanju specifičnosti i vrednosti omladinskog sektora
- Raditi na boljem SOCIJALNOM prepoznavanju omladinskog sektora/aktivnosti/rada i neformalnog obrazovanja
- Uspostavljanje sistema i mehanizama za bolje FORMALNO prepoznavanje kompetencija stečenih u omladinskim aktivnostima u saradnji sa drugim sektorima, posebno Ministarstvo ekonomije, NSZ i poslodavci, Ministarstvo prosvete
- Raditi na uspostavljanju osiguranja kvaliteta rada u omladinskom sektoru i neformalnom obrazovanju

Mogućih 10 koraka ka boljem prepoznavanju u Srbiji

Konsolidacija omladinskog sektora i neformalno-obrazovne dimenzije u omladinskim aktivnostima:

1. Konceptualno – raditi na zajedničkom razumevanju neformalnog obrazovanja i omladinskog rada ("identity work") – seminari, konferencije, publikacije, istraživanja...
2. Praktično – podrška projektima sa jasnom neformalno-obrazovnom komponentom od strane MOS-a

Rad na boljem SOCIJALNOM prepoznavanju omladinskog sektora/rada:

3. Osnivanje resursne Internet platforme "Neformalno obrazovanje u omladinskom sektoru"
4. Napraviti nacionalno Inventar neformalno-obrazovnih aktivnosti u omladinskom sektoru u Srbiji
5. Izvesti nacionalno "obrazovno" istraživanje o uticaju i doprinosu omladinskih aktivnosti na sticanje Ključnih kompetencija u omladinskim aktivnostima/radu

Rad na FORMALNOM prepoznavanju kompetencija stečenih u omladinskim aktivnostima

6. Uspostaviti dijalog sa poslodavcima o neformalnom obrazovanju u omladinskom sektoru i potrebnim kompetencijama, čime bi se povećalo razumevanje neformalnog obrazovanja u omladinskom sektoru i uspostavio zajednički okvir kompetencija.
7. Uspostavljanje mehanizma i sredstva za veću vidljivost i bolje prepoznavanje kompetencija stečenih u omladinskim aktivnostima, u saradnji sa Ministarstvom ekonomije, NSZ, poslodavcima. Dobar primer imamo u Luksemburgu, Švedskoj, Nemačkoj itd.

Rad na osigiranju kvaliteta omladinskih aktivnosti,

8. Sistem mera prilagođenih prirodi omladinskih aktivnosti (npr. treninzi za omladinski rad i treninzi za trenere)
9. Rad na izradi profesionalnih minimalnih standarda za omladinske radnike i trenere – profesionalce i volontere
10. Prepoznavanje zanimanja omladinskog radnika i omladinskog trenera - kroz Nacionalno okvir kvalifikacija

Srećno nam bilo!

U Beogradu, 29.6.2008.

Darko Markovic, darkovic@eunet.rs

p.s. Svi komentari, reakcije i povratne informacije su dobro došle.

Dodatak 1

Prepoznavanje neformalnog obrazovanja/učenja u omladinskom sektoru - kratak pregled ključnih „tačaka“ u Evropi i kod nas

Evropska unija

Obrazovanje i VET sektor	Omladinski sektor
<ul style="list-style-type: none">• <i>European Commission's Memorandum on lifelong learning</i>, 2000• <i>Communication on lifelong learning</i>, 2001• Common European Principles for the identification and validation of non-formal and informal learning, 2004• Europass - European framework for transparency of qualifications and competences, December 2004,• Recommendation of the European Parliament and of the Council on Key Competences for Lifelong Learning, 2006• European Qualifications Framework, 2008	<ul style="list-style-type: none">• White Paper on Youth, 2001• Bridges for recognition, konferencija posvećena prepoznavanju NFO u omladinskom sektoru, 2005• European youth pact, 2005• Council of the European Union - Resolution on the recognition of the value of non-formal and informal learning within the European youth field, 2006• Youthpass – sredstvo za prepoznavanje neformalnog učenja u okviru Youth in Action programa (www.youthpass.eu), 2007
U fazi izrade: <ul style="list-style-type: none">• Europass – non-formal learning• European Guidelines for validation of non-formal and informal learning• Conference on voluntary activities and recognition of non-formal learning (Czech Presidency, March 2009)	U fazi izrade: <ul style="list-style-type: none">• Internet portal posvećen prepoznavanju NFO u omladinskom sektoru (www.youthandrecognition.eu)• Youthpass Guide

Partnerstvo Saveta Evrope i Evropske komisije u omladinskom sektoru

- Istraživački seminar posvećen neformalnom obrazovanju/učenju, 2004
- Pathways towards validation and recognition of non-formal learning in the youth field, 2004
- European expert workshop on Recognition, Prague, 2008

Savet Evrope

- 5th Conference of Youth Ministers Declaration, 1998
- Parliamentary Assembly of the Council of Europe - Recommendation on non-formal education, 2000
- 6th Conference of Youth Ministers Declaration, 2002
- The Committee of Ministers of the Council of Europe - Recommendation on the promotion and the recognition of non-formal education/learning of young people, 2003
- European Portfolio for youth leaders / youth workers, 2006

Srbija

- Grupa „Hajde da...“ – projekat “Neformalno obrazovanje u Evropi” Grupe “Hajde da...” 2005. i 2006. www.hajdeda.org.yu/nfo
- Forum Syd i Grupa „Hajde da...“: Konferencija „Dan dijaloga o neformalnom obrazovanju u Srbiji“, 2006

Dodatak 2

Key Competences for Lifelong learning

Recommendation of the European Parliament and of the Council on key competences for lifelong learning (18 December 2006)

- 1 Communication in the mother tongue**
- 2 Communication in foreign languages**
- 3 Mathematical competence and basic competences in science and technology**
- 4 Digital competence**
- 5 Learning to learn**
- 6 Social and civic competences**
- 7 Sense of initiative and entrepreneurship**
- 8 Cultural awareness and expression**